

razigrani

PETAR MILOSAVLJEVIĆ

Menjačnica ideala, druga knjiga ili drugi čin delovanja Vlade Bulatovića Viba, stigla je u vreme kad menjavaju desetogodišnji vapaji da nemamo prave satiričarske hrabrosti i kad se sve više, u štampi, na radiju i televiziji ispoljava ofanzivni duh satire. Vladu Bulatovića već upoređuju sa dvojicom najvećih živih satiričara: Poljakom Stanislavom Jerži Lecom, nenadmašnim tvorcem satiričnih sentenci, i Amerikancom Artom Buhvaldom, takode virtuozom u kratkim alegorijskim pričama. Ali, pri tim upoređenjima nikako ga ne uzimaju samo kao našeg Buhvalda ili našeg Leca, nego kao samosvoju stvaralačku ličnost, koja za nas znači isto toliko koliko i oni za svoje zemlje i svoje kulture. Uprkos tome, u Vibu nismo dobili ni dugo očekivanog Domaničevića ni Nušića „našeg vremena“, već jednu sasvim novu stvaralačku figuru koja se ne može nikako drugačije nazvati nego svojim pravim imenom.

Samo se pod izvesnim uslovima može govoriti o Vibovom nastavljanju naše satiričarske tradicije. Njegova satira sagrađena je na borbenom duhu i kritičkom stavu koji čine osnovno obeležje najboljih prinosa naše satire doratnih godina. Ali njegov kritički stav nije opoziciono rušilački kao kod starih satiričara, niti pak sarkastično-ironičan kao, recimo, Buhvaldov odnos prema koncepcijama džonsonovske politike. Vibova satira predstavlja svojevrsan fenomen saveza kritičkog odnosa satiričara prema društvenim zbivanjima i zvanične politike. Ona je dokaz da takav savez može da se ostvari bez narušavanja smisla i kritičkog duha satire, bez podpiranja aktivnosti politički progresivne misli; postojanje Vibove satire je potvrda da je u socijalističkim uslovima prava satira moguća i da je ona i te kako neophodan ferment društvenog i kulturnog progressa. U tre-

ritam satire

IŠTVAN LADI

nutku kad našu satiričku — humo- rističku produkciju u dobroj mери još uvek karakterišu rutinski humor i banalna satira, Vib je uspeo da se sačuva banalnosti i bljutavosti da ovim vidovima književnog zažavanja da dostojanstvo koje treba da imaju u kritici društvene stvarnosti i u svetu umetničkih vrednota. Njemu je više nego drugima pošlo za rukom da stvara angažovanu satiru, idejno i ideološki jasno određenu i usmerenu, na nivou koji niko ne osporava.

Vibova satira savremena je po temama i problemima, motivima i aluzijama, po kratkoći saopštenih poruke — u duhu ritma našeg doba — po jeziku i strukturi mišljenja. Telegrafskom ekonomičnošću, u svega dvadesetak redova, ispriča on celu svoju priču, svoju „belešku s predumišljajem“. I gotovo sve u toj belešci postoji: i uvod, i fabula, i mesto za naravoučnije, i vic, i sentenca. Pogledajte samo priču o radniku Laboratoreu i Ani Mariji Birokrajci i omerite šta je to i koliko kazano; koliko se sve drži i može pravdati sa idejne, sociološke, psihološke, i političke strane, koliko je taj tekst nabijen, izrastao u jednu nerazrušivu umetničku celinu i kako je pro-naden najkraći i najefikasniji put da se ispriča o jednoj stalnoj aktuelnoj temi: o tome kako dolazi do braka između „svesnog“ druga Laboratorea i demonske žene Anje Marije Birokrajce. Kao svojevrsni hroničar drame našeg društvenog preobražaja, Vib za-panjuje ne samo sluhom za otvorene probleme, nego i produktivnošću i visokim profesionalizmom stvaralačke delatnosti, toliko retke i gotovo nevidene kod nas. Uz svu kratkoću njegovih rečenica, uz svu škrtost u rečima, stiže se utisak da je on raspevani satiričar, da mu reč ide od ruke.

Ako bismo rekli da Vib vidi dublje i dalje od svojih savremenika, to bi samo u izvesnim slučajevima bilo tačno. Reklo bi se pre da je on vrlo pronaljaliv i da ima izvanredan refleks za nove probleme. Pre nego što se jedna pojavila ili jedna norma konstituisala, doblje, prave konture, njegov budilnik je reagovao punom satiričkom preciznošću. Kaže Vib na primer: „Nije dobro kad se čovek na visokom položaju ponaša nisko. Ili, recimo, kad je čovek manji od položaja pa se vidi položaj a čovek ne vidi“. Nije to samo igra reči. Svojevrsnom veštinom Vib u oštrm bljesku sučava suprotne pojmove na istoj pojavi osvetljenoj sa raznih strana: najpre ih suprotstavlja jezički preko opozicije „visoko“ — „nisko“, zatim slikovitim gradiranjem čoveka i položaja koje svojom paradoksalnošću pripreme čitaoca da precizno doživi, da shvati delikatnost ovog odnosa, svu humorno-tragičnu suštinu jednog savremenog društvenog problema. I Vib to učini naizgled improvizovano i uzgred, kao da mu se omaklo da kaže upravo ono što treba reći.

Tekstove objavljene u Menjačnici ideala Vib je objavio već u Politici reagujući na dnevna zbivanja. Samim tim se postavlja pitanje koliko će ta satira moći da nadirvi svoj dnevno-aktuelni karakter, koliko ona, u stvari, prelazi iz žurnalističke u umetničku satiru. Vib ne stvara jedan nov satirični svet likova i situacija koji bi bili izvrsna slika našeg sveta ili celovita satirično vide-nje. Odsustvo te dimenzije ozbiljno narušava domēt i integritet te satire; ko zna koliko će ga u opštem bilansu to odsustvo koštati. Međutim, Vib je do konsekventnosti razvio jednu dobru osobinu satire: da bude dijalog sa stvarnošću, životom, ljudima, da bude dijalog u kome satiričar vodi glavnu i nadahnutu reč svim silama svoje satiričarske inven-

cije. Satiričar je tu uvek u centru događanja, ne samo kao posmatrač nego i učesnik, ne samo kritički duh, nego i kritički akti- vista. Taj moderan tip satire stvara se u stalnoj interakciji života i satiričara. Njene krajnje oblike nemoguće je predvideti, ali nije teško shvatiti njen agilni duh i uzbudljivost.

Jedna tragična nota odzvanja u Vibovim tekstovima i odvajajući ih od mnogih vidova trivijalnog humora koji su im po spoljnim oblicima bliski. „Seti se, odmah posle rata, one noći uoči samog crvenog datuma, namerno si pro-svoju moju kantu s bojom. Hteo si samo ti da pišeš parole Trudisti si se da budeš prvi“, — piše Vibov junak u priči Praznik. „Zbog tebe u mom delu ulite kal-dama je ostala prljava kao ranije, bez radosnih crvenih snova ŽIVEO PRVI MAJ!“ Da je samo „hvatanje u koštac“ sa zlom i njegovom sestrom deformacijom, ta satira bi bila dnevna i publicistička, površnja i prolaznja. Dimen-ziju dubine daje joj govor u ime čoveka i kroz čoveka. „Mali čovek“ ima veliko mesto u srcu satiričara Viba. Njegov humor i njegova ironija odvise su ozbiljni da bi navodili na smeh. Ciklus Društvene igre na jedan dalek način asocira na Popine igre, ali njihov tragizam nije tako pesimistički; kod Viba je on angažovan. Ako ne izrasta u jednu viziju sveta, ta satira izrasta u jedno osvetanje sveta, u jedan odnos prema svetu kao „borbi ne prestanoj“. Smisao i dostojanstvo satire ispoljava se u hrabrosti da se vidi i da se kaže, da se preduhitre zbivanja i pojave naj-ovom njihovog dolaska, da se bude aktivan rečima, idejama, inventivnošću, sentencama, hrabrošću, smišljenošću, svežinom, upornošću, idejnošću, borbenošću, — onim što probuđeni glas mladog čoveka u svom sigurnom domu može da imponuje.

Janez Boljka ne vaja svoje skulpture, nego ih gradi. Pomoću pištolja za zavarivanje od krutih bronza i ploča i šipki stvara razne konstrukcije. Gradi ih kao pčele saće ili neimari svoje skele u građevinu: slojevite, pločaste konstrukcije slične ćelijama. Čvrstu konstruktivnost svojstvenu gradnji ipak podređuje razigranosti mašte, talasanju osećanja i skoro nekonzistentno, daje maha unutarnjim ekspresivnim snagama.

Boljkine konstrukcije su harmonične, ali ne stvaraju utisak čvrstine (izuzetak je jedino Motiv iz ribnice). One su više nagovestaj jednog tajanstvenog sveta čije pokretačke snage ne poznajemo dovoljno i koji u bilo kom trenutku može da se sruši, ali ne i da se umišti.

Njegove skulpture su kumliri tog zagonetnog sveta, zemaljska

oblička nepostojećih božanstava koja skrivaju u sebi moć stvaranja ali i snagu razaranja. Ako treba usavršice ovaj svet ili će stvoriti novi. Potpuno se, međutim, nikada ne uništavaju, već se samo preobražavaju, jer su — mada hirovito proizvoljno, po pravu svlaog idola da prema svom namočenju bude i hiroviti — izrađena kohezivnom snagom duha i na prirodno suštinskoj strukturi materije.

Grafike Janeza Boljke toliko su pikturalne kao da nisu stvorene rukom vajara. Na tim otiscima konačno je iščilela svaka čvrstina konstrukcije. Boljka ne komponuje sliku, nego od sićušnih kružnih elemenata i linija, u koje se rastuću površine, izražuje ornament. Zbog dekorativnosti i krajnje ljubavosti kompozicije, ove grafike ne predstavljaju za-

okruženu celinu, nego je jedna nastavak druge. To je niz nežnih nijansi, ritmičkih različitosti u prirodi površina, niz bez početka i kraja.

Intiman odnos prema tajanstvu malih stvari upućuje nas na neki gradski folklor koji se rasteže u beskonačni potok šarenih mrlja ali ne može da nabuja u reku, jer iako je prizor prijatan, suviše je intiman da bi sve poneo sobom.

Skulpture, kao i grafika, u suštini potiču iz stvarnosti, ali su se toliko udaljile od nje da se povezanost jedva uočava. Vajanstvo Janeza Boljke polazi od prirodno stvorene strukture različitih materija da bi u istraživanju mističnog odnosa čoveka i materije stiglo do otkrića jednog dotle nevidljivog sveta. Boljkina grafika kreće od mnoštva sitnih premdeta, koji se mogu svuda naći samo

ih treba uočiti, i stiže tamo gde adstrahovani, simbolički znaci ovih majusnih predmeta započinju već nov, samostalan život u jednom novom svetu. Ove skulpture i grafike potiču, dakle, iz iste stvarnosti, ali nisu izdanci istog korena i upravo zato i nemaju neposredne veze, pa čak ni direktne srodnosti. One se međusobno upotpunjuju. Skulpture su svojevrsna struktura jednog posebnog sveta, a grafike tajanstvena površina ovog zagonetnog sveta.

LIKOVNI PRILOZI U OVOM BROJU UZETI SU SA IZLOŽBE SKULPTURA I GRAFIKE JANEZA BOLJKE KOJA JE BILA OTVORENA U SALONU TRIBINE MLADIH U NOVOM SADU OD 4-20. OKTOBRA 1965. GODINE.

tajanstveni svet janeza boljke

LIRSKE PARABOLE

svakodnevno

Kô ptica oko crva
Čovek oko svoje kičme
Kruži.

Pozobače je, rekok
Ili će se
Zagubiti u
Pri-zemlju

Ne, dahnû čovek
Svejedno najzad
Biva

Zagubljen ili bez
Središta

plodonošno raspet

Plodonošno raspet
A lišće me potajno
Čuva

U blizini svetlosti
A grudi
Streme izvorima
I razgrču senke
Sa iskri

Razgranat grlom
A dno mi se pruža
Do vrha
Dlanovi toplo
Beleže svoje poreklo

početak

Navire bol
Plaha nedra
Se stežu

U pazuhu biljke
Gnezdo se začinja
Tamno

Natapa sjaj
Ožuljke tople
Kružno

i kako

Crvotočna glava
Tišti kao breme
Na plećima

Oskužno lice
Na vetru
Osipa se

I kako
I kako
Neutažen podneti
Skončanje
Ako ni pesma
Na pepelu
Ne uspeva

Nikola VIŠNJIĆ